

"הרצל נתן ליהודים להיות מה שהם"

"פעם היהודים ראו את התמונה הכוללת" דה טולדו

ברומן הגרפי של קמיל דה טולדו, חוזה המדינה הוא גיבור אירופאי פרוץ • בראיון עימו, מגלה הסופר מדוע התמקד בדמותו של הרצל הצעיר, ולמה הדרך הכי טובה לזכור את מורשתו היא ברומן גרפי

עדי רובינשטיין

צילום: יהושע יוסף

"האם אנחנו עדיין נושאים עימנו את חלומנו של הרצל, כפי שעשו היהודים שגורשו מביתם? האם אנחנו כיהודים, מצליחים לראות מעבר, רחוק יותר וע"ה הרצל ראה מעבר, רחוק יותר וע"ה מוק יותר?" זו השאלה שמבקש לשאול הסופר קמיל דה טולדו, שביחד עם המאייר אלכסנדר פבלנקו כתב יצירת קומיקס, או אם תרצו רומן גרפי בן 349 עמודים, שעוסק בהיסטוריה של העם היהודי וזכה לשם "הרצל, היסטוריה אירופאית" (הוצאת פרדס, תרגום מצויין ומוקפד של דורית דליות).

דה טולדו, שביקר השבוע בישראל, מביא עימו סיפור חיים שמסביר את העיסוק בחוזה המדינה היהודית: השם מסגיר את המוצא הספרדי-אנוסי. משם עברה המשפחה לצרפת ולשווייץ בין ליון לנבז, ואילו הוא בחר לחיות בברלין, כמו רוצה להתעמת עם המטען ההיסטורי העצום שהעיר הזו מכילה בתוכה עבור היהודים האירופאים. יחד עם גרושתו, ממוצא תוניסאי, בחר לגדל את ילדיו כילדים סקנדינבים, כפי שהוא מגדיר אותם: הם קיבלו את העולם המוסלמי מצד האם, את היהדות מצד האב, אבל בעיקר את הקוסמופוליטיות האירופית במרכז של אירופה - גרמניה, זו שהגיבור הרמיוני של הספר חולם להיות חלק ממנה: איליה ברודסקי, מיתומי השטעטל, יהודי ללא ארץ, שגורש מרוסיה הבורחת בפוגרומים מתחיל את מסעו באירופה, לצד אחותו אולגה.

בווינה הוא נתקל בתיאודור הרצל הצעיר, שעושה את צעדיו הראשונים בחוגים הספרותיים. אותו מפגש אקראי משנה את חייו של ברודסקי. בלונדון, שם ברודסקי מתרועע עם חברות האנרכיסטים של ה"איסטיאנדר", ואחרי כן בפריז, הוא עוקב בדריכות אחר דמותו של הרצל. על אף אורכו והכבדות של הסיפור שלפנינו, הוא יצירה קולחת - בוודאי עבור חובבי הקומיקס בישראל, שלא מתברכים בספרים רבים בתחום.

ספר שחלם על מדינה

הביקור של דה טולדו, יחד עם הביקור של קרובות המשפחה של אמיל זולא ואלפרד רדיפוס, אשר נפגשו בפאנל בתל אביב שעסק בקומיקס, אנטישמיות ושואה,

ובנוסף ספרו החדש של מישל קישקה, שיהיה המשך לספרו "הרור השני", הופך את הזירה של הרומן הגרפי היהודי לכוון שלא מהססת לנכוד בהיסטוריה מבעד לצבעים ופחות מבעד למילים, כניסיון מסוים להקליל את השיח הרציני גם כן.

בחרת בדמות דמויונית כדי לספר סיפור שכל פרי מיו ההיסטוריים מדויקים להפליא.

"כן, יכולתי כמוכן לבחור בפרספקטיבה של הרצל: כגבר צעיר, בשנותיו המאוחרות, היו הרבה זוויות לרמותו. אבל הבחירה בדמות של איליה היתה כי רציתי להראות את שני סוגי העולמות היהודיים בתקופה הזו: זה המערבי, שהרצל היה בו חלק מהבורגנות וההתבוללות, וזה של האוסטריזם (יהודי מורח אירופה; ע"ר), אנשים ללא בית שערגו למערב ולא היו חלק מהמרקם הכללי שבו חיו. זוהי תמונה חשובה שהיה חשוב לי להרגיש אותה עוד כשהתחלתי לחשוב על הספר בשנת 2002."

לקחת דמות שספק אם מעניינת היום מישוהו בצירפת, והבנפת אותה לתוך רומן גרפי, תחום ייחודי לצרפת. האם היה זה ניסיון להנגיש את הנושא? "לרומן הגרפי שמור מקום של כבוד בחברה הצרפתית, וכמוכן שיש ייחודיות בנושא הזה שלא קיימת בשום מקום בעולם. דווקא בשל מה שמתרחש בעולם, ודווקא בשל השכחה או חוסר הידע בכל הקשור להרצל, היה חשוב לי לעסוק בזה, וכמוכן בעת הזו עם כל מה שמתרחש בעולם. אצל היהודים, אתה יודע, הספר הוא לעיתים התחליף לארץ או הארץ עצמה. הרצל כתב ספר שחלם על מדינה, הספר עצמו היה המדינה. ומי שהלכו אחר החלומות שלו היו היהודים המזרח-אירופאים שראו בכך תקווה. הם אלו שהאמינו לכתבים שכתב מהמערב, שאליהם הם כל כך רצו להגיע."

הגיבורים בסיפור של דה טולדו מעוניינים בהשגת תלבות בחברה בכל מחיר. הרצל בחייו דיבר על עם ככל העמים, שיהיה בו מקום לדוברי כל השפות, תוך שמירה על הייחודיות של כל אחד ואחד. על כך אומר דה טולדו כי "היום אצל היהודים בישראל אולי זה הלך לאיבוד. מובן שיש הבדל בין יהודי אירופאי ליהודי אמריקני וליהודים שחיים בישראל. אבל פעם אנחנו ראינו מעבר, ראינו את התמונה הכוללת.

"הרצל ראה איך אנחנו משתלבים במרחב, אבל מאפי שרים לכל היהודים להיות מה שהם: זה שדובר גרמנית יוכל להמשיך לדבר גרמנית וכך גם זה שדובר מרוקאית. זו היתה ראייה שיש בה גם המון חמלה וסובלנות כלפי

יצירה קולחת. מתוך "הרצל"

"אתה קורא שטפן צוויג ומבין מה היתה תפיסת העולם של היהודים, שלא היה להם בית. היהדות היא גם הרצון להיות ככל העמים אבל גם ההבנה שיש סיכוי שזה לא יקרה. כמו ב'הרצל', גם היא סיפור בתוך סיפור"

האחה, ולתחושתו זה משהו שאיכרנו. אמנם יש לנו מדינה משלנו, אבל איכרנו את היכולת להסתכל מעבר. וזה קרה דווקא אחרי השואה, האירוע הזה שמצד אחד גרם לכך שליהודים תהיה מדינה, אבל כמו כל העולם המערבי נפלנו קורבן לכוח שמביאה עימה המדינה, ושכחנו שעד לא מומן אנחנו היינו בעמדת החלש."

אתאיסטיות דתית

הרעיון מאחורי ספרו של דה טולדו הוא התעקשות על תהליכים, והתבוננות על העם היהודי כמי שנמצא במסע בלתי נגמר לאורך ההיסטוריה. על אף שזה אולי עניין אתאיסטי, יש בו ממד דתי. כשאני שואל אותו על מה שמתרחש בצרפת כיום בימינו, כעניין ייחודי, נדמה שהוא מתקשה לגבש מסקנה.

"נכון, הוא מודה, כי מה שקורה עכשיו בצרפת זה חדשות. עוד אי אפשר לעסוק ולגבש לגבי מסקנות מרחיקות לכת, כי אי אפשר להסתכל על החיים רק לפי מה שמתרחש כרגע. אני מסכים שיש גם כאן ביטוי של הייחודיות הצרפתית, הרעיון של לצאת לרחוב ולשמור על הזכויות, דבר שהולך ואכן נעלם בהרבה מקומות; המורטיבים של הסוציאליזם שאפיינו את צרפת לאורך השנים". אחת האמרות הנפוצות בישראל היא "למה לא אוונגדה". מה אתה חושב שהרצל, באורח לרגע, היה חושב על הגשמת החלום הזה שלו?

"אני חושב שאי אפשר להתעלם מההצלחות האדירות של מדינת ישראל, ולא צריך לדבר רק על ההייטק או על ההמצאות האחרות, מספיק להסתכל על הרחובות ולראות איך אנשים הגיעו למקום מסוים ועשו יש מאין. הספר יצא בשנת ה'70 למדינת ישראל, כי זה זמן רחב מספיק שמאפשר פרספקטיבה וגיבוש דעה.

"כמו שאמרת, לך, אני חושב שהיתה קיימת אצלו איזו תחושת אכזבה על כך שאנחנו לא ערים לחלש, שוכחים שאנחנו החוקים, ואת האפשרויות שיש לנו עם החוק הזה כדי להזכיר לעצמנו את החזון של האנשים הללו, שחלמו על מדינה ליהודים.

"אתה קורא את שטפן צוויג ב'העולם של אתמול' ומבין מה היתה תפיסת העולם של היהודים בעת ההיא, שלא היה להם בית והם גם הבינו שלא יקבלו אותם היכן שהם נמצאים, ולא משנה מה הם יעשו. היהדות היא גם זה וגם זה, גם הרצון להיות ככל העמים אבל גם ההבנה שקיים סיכוי שזה לא יקרה. כמו ב'הרצל', גם היא סיפור בתוך סיפור".